

Студент з курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто систему органів державної влади, уповноважених здійснювати регулювання цін, наведено нормативно-правову базу їх діяльності, досліджено методи державного регулювання цін, конкретизовано перелік товарів, ціноутворення за якими підлягає державному регулюванню.

Аннотация. В статье рассмотрена система органов государственной власти, уполномоченных осуществлять регулирование цен, приведена нормативно-правовая база их деятельности, исследованы методы государственного регулирования цен, конкретизирован перечень товаров, ценообразование по которым подлежит государственному регулированию.

Annotation. The article deals with the system of organs of state power authorized to regulate prices, the regulatory framework of their activities is given, the methods of state regulation of prices are rescarnced, specified list of products for which pricing is subject to state regulation are specified.

Ключові слова: ціна, ціноутворення, доплата, знижка, надбавка, державне регулювання цін, товар, товарний ринок.

В умовах ринкової економіки ціна виконує важливу соціально-економічну роль. За допомогою цін виробництво підпорядковується суспільним потребам, вираженим у формі платоспроможного попиту, ціни стимулюють зниження витрат на виробництво і реалізацію товарів, запровадження досягнень науково-технічного прогресу, підвищення якості товарів. Усі ці регулюючі функції ціна може виконувати найбільш ефективно лише за умов вільного ціноутворення, тобто тоді, коли вона формується тільки під впливом ринкових чинників. Але досвід показує, що як ринок, так і вільна (ринкова) ціна не є універсальними засобами регулювання економіки. Вони не здатні враховувати всієї різноманітності умов і цілей соціально-економічного розвитку країни. Світова практика підтверджує, що державне регулювання цін у тій чи іншій мірі існує в усіх країнах.

Державне регулювання цін – це політика впливу держави за допомогою законодавчих, адміністративних та кредитно-фінансових заходів на ціни з метою сприяння стабільному розвитку економічної ситуації в країні, це засіб досягнення певних цілей державної економічної політики [1]. Здійснення державної цінової політики неможливе без ефективного контролю за додержанням цінової дисципліни.

Основоположним принципом державного регулювання цін є принцип забезпечення всебічного розвитку особистості через забезпечення гарантованих умов життя [2]. Формування таким чином базового правила впливає з основної мети державного регулювання, визначеної нами, – побудови соціально орієнтованої економіки. Адже особистість та суспільство, щастя окремої людини і загальносуспільне благо тісно пов'язані.

Державне цінове регулювання в Україні регламентується спеціальним законодавством: законами України "Про ціни і ціноутворення" [1], "Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності" [3], а також постановою Кабінету Міністрів України "Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)" [4].

Законодавство в галузі ціноутворення встановлюють основні правила формування та застосування цін у країні, порядок контролю за цінами, відповідальність за його порушення, права та обов'язки окремих органів виконавчої влади у сфері ціноутворення. Для практичного виконання зазначених законів, вони доповнюються і конкретизуються спеціальними рішеннями парламенту, указами президента, постановами уряду.

Законодавчою основою державного регулювання цін в Україні є постанова Кабінету Міністрів України "Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів)" від 25 грудня 1996 р. № 1548 [5]. Згідно з постановою між органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування визначені повноваження щодо встановлення цін і тарифів. До місцевих органів самоврядування належать Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін і тарифів на окремі види продукції, товарів і послуг. За окремими цінами і тарифами фіксовані та регульовані ціни встановлюють певні державні органи влади, тобто міністерства та відомства (див. табл.).

Таблиця

Розмежування компетенції органів державної влади щодо регулювання цін [10]

№ з/п	Орган державної влади	Компетенція щодо державного регулювання цін та тарифів
1	2	3

© Лобас Ю. С., 2014

1	Міністерство транспорту	За погодженням з Міністерством економіки встановлює тарифи на пере-
---	-------------------------	---

		везення пасажирів, багажу й вантажобагажу залізничним транспортом у міжнародному та внутрішньому сполученні (крім приміських перевезень), тарифи на перевезення пасажирів і багажу автобусами міжміських обласних маршрутів, аеронавігаційні збори за аеронавігаційне обслуговування повітряних суден у повітряному просторі України, а також аеропортові збори за обслуговування повітряних суден і пасажирів у аеропортах України (посадка – зліт повітряного судна, обслуговування пасажирів в аероокзалі, наднормативна стоянка повітряного судна, забезпечення авіаційної безпеки)
2	Рада міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а також Львівська та Криворізька міські ради	Встановлюють тарифи на перевезення пасажирів і вартість проїзних квитків у міському пасажирському транспорті – метрополітені, автобусі, трамваї, тролейбусі
3	Державний комітет зв'язку	За погодженням з Міністерством економіки встановлює тарифи на основні послуги електрозв'язку, що надаються на території України, послуги міжнародного зв'язку, а також універсальні послуги поштового зв'язку
4	Міністерство фінансів	За погодженням з Міністерством економіки та Національним банком України затверджує ціни на дорогочінні метали у виробі і брутті та дорогочінне каміння, що скуповується в населення
5	Центральні органи виконавчої влади, до сфери управління яких належать навчально-виховні заклади	За погодженням з Міністерством фінансів встановлюють граничний розмір плати за проживання в студентських гуртожитках
6	Національна комісія регулювання електроенергетики	Регулює тарифи на електроенергію, що відпускається населенню для побутових потреб; встановлює граничний рівень оптових цін підприємств на газ природний, що використовується для потреб населення та бюджетних організацій; роздрібні ціни на газ природний, що використовується для потреб населення; тарифи на транспортування магістральними трубопроводами газу природного, нафти, нафтопродуктів, аміаку та етиленових речовин, що поставляються споживачам України, тарифи на зберігання природного газу і транспортування газу природного розподільними мережами та поставку газу природного
7	Державне будівництво	Формує кошторисну нормативну базу й визначає порядок її застосування в будівництві
8	Раді міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації	уповноважені регулювати ціни і тарифи, зокрема, ціни на паливно-енергетичні ресурси, що відпускаються населенню для побутових потреб, тарифи на виробництво теплової енергії, послуги з водопостачання та водовідведення, послуги кабельного телебачення, ритуальні послуги та деякі інші

Слід звернути увагу на вимоги законодавства з питань ціноутворення, пов'язаного з провадженням зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до ст. 11 Закону України "Про ціни і ціноутворення", при здійсненні експортних та імпорتنних операцій безпосередньо або через зовнішньоторговельного посередника в розрахунках із зарубіжними партнерами застосовуються контрактні (зовнішньоторговельні) ціни, що формуються відповідно до цін і умов світового ринку [1]. При цьому внутрішнє ціноутворення на експортну й імпорتنу продукцію (послуги) регулює Кабінет Міністрів України. Низка питань, які стосуються ціноутворення під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, регулюється законами України "Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту" [6], "Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну" [7], "Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту" [8].

Іншим важливим актом є постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1995 р. № 135, якою затверджено Положення "Про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень" [5]. Це положення затверджено з метою встановлення порядку державного регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи й послуги суб'єктів природних монополій і суб'єктів господарювання, які порушують вимоги законодавства про захист економічної конкуренції, встановлюючи такі ціни чи інші умови придбання або реалізації товару, які неможливо було б установити за умови існування значної конкуренції на ринку, або застосовуючи різні ціни чи різні інші умови до рівнозначних угод із суб'єктами господарювання, продавцями чи покупцями без об'єктивно виправданих на те причин. Регулювання цін на продукцію монопольних утворень здійснюється шляхом встановлення фіксованих цін, граничних рівнів цін, граничних рівнів торговельних надбавок і постачальницько-збутових націнок, граничних нормативів рентабельності або шляхом запровадження обов'язкового декларування зміни цін. Державне регулювання цін на таку продукцію, вибір методів і встановлення термінів регулювання на загальнодержавних ринках здійснюють Міністерства економіки, на регіональних – Рада міністрів АРК, обласні, Київська та Севастопольська міська держадміністрації.

Державне регулювання у сфері ціноутворення і вживання цін здійснюється різними методами, серед яких можна виділити:

визначення переліку продукції і послуг, що підлягають державному регулюванню, у тому числі монопольній продукції;

встановлення граничних рівнів цін і тарифів, а також торговельних надбавок (знижок);

нормування рентабельності;

"заморожування" цін.

Політика ціноутворення є частиною економічної і соціальної політики будь-якої держави. Органи державного управління будують свої стосунки з товаровиробниками, використовуючи такі важелі:

1) податкову і фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і податкових пільг, цін і правил ціноутворення, дотацій, економічних санкцій і ліцензій, соціальних і екологічних норм і нормативів;

2) науково-технічні, економічні і соціальні державні і регіональні програми;

3) державні замовлення на виробництво продукції, виконання робіт і послуг для державних потреб.

У першу чергу державному регулюванню підлягають ціни на продукцію і послуги підприємств державної власності. До них відносяться тарифи на залізничні перевезення, комунально-побутові послуги і квартирна плата, послуги зв'язку та ін.

У кризових ситуаціях державні органи можуть встановлювати граничні ціни на товари недержавного сектора (хліб і хлібобулочні вироби, молочну продукцію, дитяче харчування тощо).

Світова практика має багато прикладів, коли рівень цін на певні товари недержавних підприємств затверджується рішенням міждержавних органів (встановлення цін на вугілля і чорні метали Європейським об'єднанням вугілля і сталі, цін на нафту – країнами ОПЕК, закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію – країнами ЄС тощо).

До методів регулювання цін також належить встановлення податку на додану вартість (ПДВ) і розмір акцизного збору. Звільнення окремих товарів від ПДВ, а також зміна ставки податку на ті або інші товари дозволяють ефективно впливати на структурні зміни і розвиток виробництва в бажаних секторах економіки.

Державний контроль за цінами здійснюється у сфері дії державних фіксованих і регульованих цін і тарифів. У сфері дії вільних цін контролюються правомірність їх вживання і дотримання вимог антимонопольного законодавства. Цей контроль здійснюється органами, на які ці функції покладені урядом. В Україні такими органами є Державна інспекція з контролю за цінами при Міністерстві економіки і Державний комітет України з питань захисту прав споживачів. Особи, винні в порушенні порядку встановлення і вживання цін і тарифів, притягуються до адміністративної або кримінальної відповідальності.

З метою здійснення цінової політики держава створила загальнодержавну установу в складі Міністерства економіки України – Державну інспекцію з контролю за цінами з територіальними інспекціями в областях, діяльність яких у сфері ціноутворення спрямована на формування та реалізацію цінової політики в країні/області, аналіз та прогнозування динаміки цін і тарифів, розробку відповідних пропозицій щодо регулювання цін та стримування інфляції, здійснення методологічного керівництва діяльністю органів управління різного рівня з питань формування цін [9].

Підсумовуючи викладене, можна зауважити, що на сьогодні нормативно-правова база, яка визначає порядок здійснення державного регулювання цін і тарифів, є значною за обсягом, але досить застарілою і тому вона потребує нагального оновлення. У першу чергу слід розробити нову редакцію Закону України "Про ціни і тарифи", який би увібрав у себе напрацьований вітчизняний та іноземний досвід з питань державного регулювання цін і тарифів. Необхідно також переглянути та упорядкувати масив нормативно-правових актів, прийнятих Кабінетом Міністрів України, іншими державними органами, які вповноважені регулювати ціни й тарифи у відповідних галузях національної економіки.

Наук. керівн. Махота А. В.

Література: 1. Про ціни і ціноутворення : Закон України № 5007-VI від 21.06.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/go/5007-17>. 2. Шкварчук Л. О. Методологічні основи формування сучасної парадигми державного регулювання цін / Л. О. Шкварчук // Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки. – 2007 – № 22 – С. 17–24. 3. Про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності : Закон України №2132-XII від 18.02.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-12>. 4. Про встановлення повноважень органів виконавчої влади та виконавчих органів міських рад щодо регулювання цін (тарифів) : Постанова Кабінету Міністрів України № 1548 від 25.12.1996 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1548>. 5. Про державне регулювання цін (тарифів) на продукцію виробничо-технічного призначення, товари народного споживання, роботи і послуги монопольних утворень : Положення Кабінету Міністрів України № 135 від 22 лютого 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/135-95-p>. 6. Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту : Закон України № 331-XIV від 22.12.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-14>. 7. Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну : Закон України № 332-XIV від 22.12.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-14>. 8. Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту : Закон України № 330-XIV від 22.12.1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/330-14>. 9. Кандик П. В. Державне регулювання цін і тарифів в Україні / П. В. Кандик. – К. : 2012. 10. Лащак В. А. Необхідність та методи державного регулювання цін / В. А. Лащак // Буковинський вісник державної служби та місцевого самоврядування. – 2009. – № 4. – С. 24–29. 11. Чистов С. М. Державне регулювання економіки : навч. посібн. / С. М. Чистов. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 478.